

képe a zenei-zenedrámái jellegű karakterizálásnak kevesebb hely jut, ami érthető: kis terjedelemben rendkívül kockázatos elemezni, esztétizálni, pláne egyéni véleményt nyilvánítani. Ebben egyébként nem mindig következetes. Franco Alfano, Puccini *Turandotjának* „befejezőjéről” szólva talán fölösleges, de legalábbis elharmarkodott megemlíteni, hogy a néhány éve új finálét készítő Luciano Berio változata „nem aratott sikert”. Másik példa: ha

Goldmark esetében kiderül, hogy kik hatottak rá (jó sokan: Wagner, Mendelssohn, Brahms, Berlioz, a francia nagyopera), akkor – teszem föl – a számos operája ellenére szintén „egyoperás” d’Albert-ről (*A hegyek alján*) is lenne mit megtudnunk ilyen tekintetben, a katalán–spanyol kóloriton kívül. (Az Erkel színházi előadás az ötvenes évek végén jelentősebb volt annál, hogy említetlenül maradjon. Ha már a halhatatlan Gnecco – aki nem egy gyík –

bemutatója az Olasz Intézetben megemlítődik.)

Keves névelírás és nyomdahiba van a kötetben (néhány szó helyesen: Cymbeline, stagione, Suliotis, Prêtre, Kiri Te Kanawa), ami ekkora név- és szóbőség esetében kisebb csoda. Külön köszönet a lapalji mutatókért. Világosan szerkesztett, érdekes, jó könyv. Jöjjön a folytatás!

Tudomány Kiadó, 2004.

ZAPPE LÁSZLÓ

Kívülről és belülről

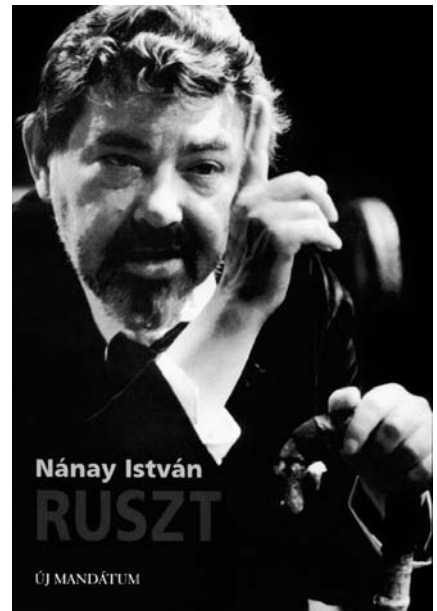
■ KÉT KÖNYV RUSZT JÓZSEFRŐL ■

Ha valaki több mint negyven esztendő telt el a magyar színházi élet különböző vezetői pozícióiban, akkor annak pályaképe valamiképpen jellemző lesz az adott időszak színház történetére. Hiszen az átlag is jellemző, meg a különös is. Csak más-más módon. Mondják, ha egy korról aránylag pontos képet akarunk kapni, akkor nem a nagyjaihoz kell fordulnunk, hanem a középszerhez. A nagyok fontosabb, lényegesebb dolgokról beszélnek. Ez persze könnyen igaz lehet az asz-

talfiókokban vagy levéltárak, könyvtárak mélyén is jól elálló irodalom esetében. Az előadás időtartamára korlátozódó színháznál kicsit bonyolultabb a helyzet. De azért ott is megeshet. Vannak a színház-történetnek olyan nagy gondolkodói, akik egyetlen előadást sem rendeztek. De ha rendeztek volna, akkor is a gondolataik, elképzeléseik maradtak volna fenn, nem az előadásaik.

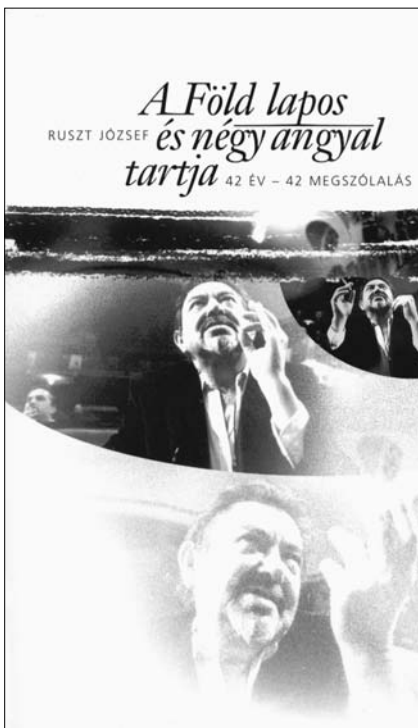
Ez a halom közhely történetesen a Ruszt Józsefről, Ruszt Józseftől a közelmúlt esztendőkből megjelent két könyv olvasgatása során jutott az eszembe. Ruszt jelentős színházcsináló volt, illetve még ma is az. Pillanatnyi helyzetét talán ez a körmönfontabb megfogalmazás jobban kifejezi, mint az egyszerű jelen idejű állítás. Életművének lényege a múltban van, kiábrándultan, megkeseredetten visszavonult, de azért tanítványi hívásra egy-egy előadást ma is megrendez. Rendezőként valójában jelen van. De vezetőként, meghatározó egyéniségként, társulatépítőként már nincs benne a szakmában.

Márpedig ez volt életművének egyik legfontosabb területe. Részes volt a magyar színház történet egyik legjelentősebb megújulási folyamatának. A megújítók egyik vezéralakja volt. Nánay István erről a folyton újakezdett, az egyes szakaszokat furcsán, meglepően, olykor szeszélyesnek tetsző módon abbahagyó pályáról írt pontos, megbízható, a közeli szemtanú, az egykori munkatárs, a drukker elfoglultságát talán túlzottan is objektivitásba burkoló képet. Könyve megkerülhetetlen azok számára, akik tudni szeretnék, ho-

gyan lett olyan a magyar színház, amilyen ma. Képekkel is gazdagon dokumentálva idézi föl azokat az előadásokat, amelyeket bár csak kevesek láttak, mégis hozzájárultak egy színházi földinduláshoz. Nagy értéke a könyvnek, hogy Nánay a jórészt meglehetősen régi történetről nem különböző, megfoghatatlan szemzőgü szemtanúkat idéz, hanem egyetlenegy: saját magát.

De nem kevésbé fontos az a kötet sem, amelyben Nánay István Kőszegi Lajos társaságában összegyűjtötte Ruszt József negyvenkét évének negyvenkét megszólalását. Interjúkat és felszólalásokat, elemzéseket és levelezést. Az egyik könyv –

mondhatnánk – kívülről, a másik belülről mutatja ugyanazt a pályát. A kettő együtt igazán tanulságos. Megengedi az olvasónak, hogy saját olvasata legyen. Hogy igazán a maga szemszögéből lássa a történeteket.

A válogatás ehhez remek alkalmat nyújt. Igaz, nagyobb része alkalmi beszélgetés, alkalmi megszólalás. Mégis szinte minden megnyilvánulás többről szól, mint az adott írás tárgyául szolgáló pillanatnyi történet. Ismétlődnek természetesen a monomániák, amelyek minden jelentős alkotót jellemeznek. Hiszen Ruszt Debrecenben, Kecskeméten, Zalaegerszegen, Szegeden (kétszer is) ugyanazokkal a célokkal indult neki nagyjából hasonló helyzeteknek. A célok a korszakváltó, megújulni vágyó magyar színház jellegzetes törekvései a múlt század hatvanas–hetvenes–nyolcvanas éveiben, a helyzetek ugyanennek a kornak a jellemző problémái. Ruszt legfeljebb optimistább volt egy-egy újrakezdése alkalmával az indokoltnál, többet várt az elérhetőnél, kissé túlbecsülte a lehetőségeket is, az ígéretek is. Megfutamodásait gyakrabban indokolja belső okokkal, elfáradással, illetve objektív, az ügy lényegéből fakadónak vélt tényezőkkal, mint egyes emberek, intézmények ártalmas működésével. Általában igen megértő a körülmények hatalmával szemben. Filozófusként gondolkodik saját sorsáról is. Igyekszik megérteni a másik felet. Igyekszik objektív folyamatként elemezni azt, amiben amúgy nyakig benne van.

A négy évtizedes megnyilatkozásait együtt látva azonban a legfontosabbnak az tetszik, hogy plasztikusan kirajzolódik Rusztnak legalább három arca, amelyek érdekes párokba rendezhetők. Ha tetszik, láthatom a színházi újítót, a szegény színház, a kegyetlen színház, a szertartásszínház apostolát. Aki minden előadásával akar valamit: csapatot építeni, nevelni a színészeit és a közönségét, közösséget teremteni a színpadon és a nézőtéren, hogy aztán egy harmadik, magasabb rendű közösség, netán jobb társadalom álljon össze belőlük. De ezzel szemben láthatom a színházi iparost is, aki miközben Pesten az Universitással lázad, Debrecenben beosztott rendezőként keresi kenyerét, aki miközben valahol harcosan újít, másutt mindig talál valamilyen biztonságosabb terepet. Szinte egész pályáján két lábbal áll a földön. Kivétel talán a rendszerváltás eufóriájában született Független Színpad időszaka.

De mindkét arccal szembeállítható a színházi teoretikusé, a gondolkodóé, a filozófiailag is művelt programalkotóé, aki bármilyen sok és jelentős előadást hozott létre, azokra is hasonlít, akik semmit sem állítottak színpadra. Merthogy a célok, amelyeket megfogalmazott olykor, mintha mindig messze előtte futottak volna. Egy-egy előadásban bizonyára sikerült megvalósítania álmait színházát, de azt, amit a színház előadásán túli céljaként sokszor megfogalmazott, biztosan sohasem érte el, mert az valószínűleg elérhetetlen. Pályája kezdetén például, amikor az államosítás létrehozta nagy társulatok merevsége, mozdíthatatlansága nyomasztotta a magyar színházi életet, elsősorban a kis csapatok, stúdiók lehetőségéért küzdött. Később azonban inkább a népszínházi koncepciót hangsúlyozta, azt a rétegzett modellt, amely képes betölteni különféle színházi funkciókat: művészieket, kísérletieket, szórakoztatóipariakat egyaránt. S természetesen mindegyiket magas szakmai és szellemi színvonalon. Ebből a stúdiószínházak elszaporodása megvalósult, de azon az áron, hogy jószereivel ezekre a szűkös helyekre szorult vissza a színházművészet. Az elképzelt népszínház különböző funkciói szervezetileg, szemléletileg és üzletileg többnyire szétváltak.

Másfelől persze a népszínházi elképzelésben nyilvánvalóan találkozni a rendezői pályára két vonulata, jól megfér benne egymás mellett az elszánt kísérletező és a szélesebb közönség köznapibb igényeivel megalkuvó szakember. Az elmélkedő és a gyakorló Ruszt arcai között azonban bonyolultabb viszony is fölfedezhető. Az elszánt kísérletező, színházújító utálja az avantgárdot, úgy, ahogy volt, fölöslegesnek, zsákutcának ítéli. Kegyetlennek, szegénynek, rituálisnak, szertartásosnak mondott színházát alapvetően realitának tartja, módszerében Sztanyiszlavszkij követőjének vallja magát, színházelmélet-írókon kívül Lukácsot, Hegelt, Hermann Istvánt, sőt Lenint idézi, az utóbbit persze már a kilencvenes évek közepén, amikor ez korántsem divat.

Az ellentmondás természetesen látszólagos. Ruszt József egyszerűen a társadalomba mélyen beágyazódó, fontos, a köz ügyeihez hozzászóló, az embereket megszólító műhely akart. Újításai, kísérletei során ehhez kereste a formát. E keresés, kutatás írott dokumentációjá szinte olyan fontos, mint a színpadon elért megvalósulásai.

• Nánay István: Ruszt. *Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest, 2002.*

• Ruszt József: A Föld lapos és négy angyal tartja – 42 év 42 megszólalás. Szerkesztette: Kőszegi Lajos és Nánay István. *Veszprémi Petőfi Színház–Zala Megyei Önkormányzat, Veszprém, 2004.*

Summary

The present issue opens with a longer conversation editor Tamás Koltai had with László Babarczy, a leading personality of our theatre life, director of the internationally known Kaposvár theatre. The interview extends also to some centrally important issues of present-day Hungarian theatre.

This time critics Andrea Stuber, Andrea Tompa, Dezső Kovács, László Zappe, Judit Szántó, Tamás Tarján, Judit Csáki, Balázs Perényi and Balázs Urbán review for us, respectively, *Black Country*, a multi-authored critical show by the Chalk Circle Company, Béla Pintér's *The Pastry Queen* (Székéné), Bertolt Brecht's *Mr. Puntilla and his Servant Matti* (Katona József Theatre), *The Tragedy of Man* by Imre Madách (Zalaegerszeg), Tchekhov's *The Seagull* (the former Madách Studio, now renamed Örkény Theatre), Janusz Glowacki's *The Fourth Sister* (Radnóti Miklós Theatre), Joanna Murray-Smith's *Honour* (Pest Theatre), Arthur Miller's *Death of a Salesman* (Thália Theatre) and Shakespeare's *The Comedy of Errors* (Comedy Theatre).

Two festivals and a Debrecen production are reviewed in our column on modern dance. Livia Fuchs was present at the 11th Biennale of Dance held in Lyon, Ádám Mestyán sums up an Israeli (Bathseva Dance Company), a Japanese (Saburo Teshigawara) and a Swiss (Compagnie Philippe Saire) contribution to the Budapest Autumn Festival, while Katalin Lőrinc went to Debrecen to see the double-bill *Burlesque* and *Carmen*, to the music of Stravinsky, Bizet and Shtchedrin.

In our column on world theatre, Tamás Halász introduces Nico and the Navigators' *Eggs on Earth*, a guest-performance at the venue Trafó, while Ágnes Veronika Tóth evokes a program by the well-known Swedish circus company, Cirkus Cirkör.

Three new books are reviewed by two critics. Tamás Koltai writes in appreciation of Gábor Winkler's *A Stroll in the World of Operas* and László Zappe read two books concerned with the creative work of József Ruszt, an important director: István Nánay's monography titled *Ruszt József and a compilation* by Ruszt himself of his interviews, analyses, addresses and letters, titled *The Earth is Flat and Uphold by Four Angels*.

Playtext of the month is *The Key* by András Forgách.